

Eveliina Pollari

LAPSEN KYKY OMIEN EMOTIONAALISTEN KOKEMUSTEN TUNNISTAMISEEN ESIKOULUIÄSSÄ

TIIVISTELMÄ

Eveliina Pollari: Lapsen kyky omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen esikouluiässä
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Psykologian tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2021

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella lapsen kykyä omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen esikouluiässä. Aikaisempaa tutkimustietoa lapsen kyvystä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan ei ole ollut alle kouluikässä tiedettävästi lainkaan. Lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan tutkittiin tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla. Nämä ulottuvuudet perustuvat kaksikulotteiseen emotioteoriaan, jossa yksittäisen emotionin katsotaan muodostuvan näiden kahden emotionaalisen kokemuksen ulottuvuuden yhdistelmänä.

Tutkimusaineisto koostui Tampereen kaupungissa vuonna 2017 toteutetun Siilipolku-malliin osallistuneista lapsista. Tutkimukseen osallistujat olivat esikouluikäisiä lapsia, joilla oli todettu tuen tarvetta lukivalmiuksissa ja jotka osallistuivat lukivalmiuksien tukemiseen tarkoitettuun ryhmämuotoiseen ESKO Siili -interventioon. Vastauksensa tutkimukseen antoi 71 lasta. Esikouluikäisten lasten omien emotionaalisten kokemusten tunnistamista tutkittiin erikseen tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla vertaamalla lapsen omia arvioita tunne- ja vireystilastaan varhaiskasvatuksen erityisopettajien tekemiin arvioihin lapsen tunne- ja vireystilasta interventiokertojen aikana. Emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen esikouluikäisillä lapsilla käytettiin tutkimuksessa 5-portaista *Self-Assessment Manikin* -mittaria (SAM), joka on jaettu kahteen erilliseen kuvalliseen asteikkoon tunne- ja vireystilan mukaan. Aikaisemman tutkimustiedon pohjalta muodostettu tutkimushypoteesi oli, että lapsen oma arvio emotionaalista kokemuksestaan eroaa merkittävästi aikuisen tekemästä arviosta lapsen emotionaalista kokemuksesta interventioryhmän aikana sekä tunnetilan että vireystilan osalta.

Lasten ja aikuisten arvioiden tilastollisiin analyyseihin käytettiin korrelaatiokerrointa, riippuvien otosten t-testiä sekä Wilcoxonin merkittävien sijalukujen testiä. Tutkimushypoteesin vastaisesti lapsen oma arvio emotionaalista kokemuksestaan ei eronnut merkittävästi aikuisen tekemästä arviosta tunnetilan eikä vireystilan osalta. Koska tämän tutkimuksen tulosten mukaan esikouluikäisten lasten arviot omista emotionaalista kokemuksestaan eivät eronneet aikuisten arviosta merkittävästi, voidaan esittää, että lapsilla on valmiuksia omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla esikouluiässä.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan ehdottaa, että jo esikouluikäisen lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistuskykyä tulisi huomioida työskennellessä lapsen kanssa, esimerkiksi tunnekasvatuksen puolella, sillä tutkimuksen tulosten mukaan lapsella saattaa olla valmiuksia omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla esikouluiässä. Sovellutuksena voidaan ehdottaa, että tutkimuksessa käytettyä 5-portaista mittaria (SAM) voi olla mielekästä käyttää esikouluikäisten lasten kanssa työskennellessä, kun halutaan saada tietoa lapsen omasta tunne- ja vireystilasta ulkoisen havainnoinnin tueksi, sillä se lisää tietoa lapsen subjektiivisesta kokemuksesta.

Avainsanat: emotiot, emotionaalisten kokemusten tunnistaminen, tunnetila, vireystila, kehityspsykologia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1. Johdanto.....	1
1.2. Lapsen kyky emootioiden tunnistamiseen	2
1.3. Tutkimuskysymys ja hypoteesit	5
2. MENETELMÄT	7
2.1. Tutkittavat ja tutkimuksen eteneminen	7
2.2. Menetelmät ja mittarit	9
3. TULOKSET	11
3.1. Lapsen oman tunnetilan tunnistaminen.....	11
3.2. Lapsen oman vireystilan tunnistaminen.....	12
4. POHDINTA	12
4.1. Tutkimuksen päätulokset.....	13
4.2. Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitukset	15
4.3. Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimustarpeet	17
LÄHTEET	19

1. JOHDANTO

1.1. Johdanto

Emootiot ovat tunneperäisiä kokemuksia, jotka voivat ilmetä fysiologian, käyttäytymisen ja ajatuksen tasolla (Lindquist, Gendron, & Satpute, 2016). Omien emootioiden ilmaisu voi olla fyysistä, esimerkiksi kasvojen ilmeiden kautta, tai kielellistä, esimerkiksi omien kokemusten sanoittamista vuorovaikutustilanteissa (Hay, 2019). Kun ihmiset vuorovaikutustilanteissa viestivät, käsittelevät ja vastaanottavat emootioita, tarvitsevat he emotionaalista kompetenssia. Emotionaaliseen kompetenssiin sisältyy useita erilaisia taitoja, kuten esimerkiksi niin omien emootioiden kuin toisten henkilöiden emootioiden tunnistaminen, ilmaiseminen ja säätteleminen (Saarni, Campos, Camras, & Witherington, 2008). Saarnin (1999) mukaan emotionaalinen kompetenssi kehittyy ihmisillä tunteita herättävissä tilanteissa, joissa henkilölle hiljalleen muodostuu oma sisäinen malli siitä, kuinka tunnistaa ja ilmaista omia emootioitaan. Kyky tunnistaa omia emootioita tarkoittaa sitä, että henkilö on tietoinen omista emootioistaan ja kykenee näiden ilmaisemaan niitä (Saarni ym., 2008).

Kyky emootioiden tunnistamiseen kehittyy ihmisen kokemusten mukaan (Saarni, 1999), minkä vuoksi voidaan ajatella, että emootioiden tunnistaminen on tarkempaa aikuisilla kuin lapsilla. Varsinaista tutkimusta lasten kyvystä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan on varsin vähän. Tutkimukset lasten kyvystä tunnistaa emootioita ovat pääsääntöisesti keskittyneet siihen, kuinka hyvin lapsi kykenee tunnistamaan niitä toisilta henkilöiltä (Schultz, Izard, Ackerman, & Youngstorm, 2001; Vesker, Bahn, Degé, Kauschke, & Schwarzer, 2018). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan. Lapsen kykyä omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen tutkitaan tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla. On havaittu, että lapsen emootioiden tunnistuskyvyn muodostuminen on yhteydessä lapsen itsesäätelykykyyn: kykyyn ylläpitää tarkkaavaisuutta sekä käyttäytyä määrätietoisesti (Schultz ym., 2001). Lapsen itsesäätelykyvyn on havaittu olevan lisäksi yhteydessä lapsen sosiaalisiin taitoihin (Schultz ym., 2001), minkä vuoksi on tärkeää saada tietoa lapsen kyvystä omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen eri ikävaiheissa.

1.2. Lapsen kyky emootioiden tunnistamiseen

Emootioiden tunnistaminen voidaan nähdä merkityksellisenä osana kehityspsykologiaa, sillä se on yksi osa ihmisen emotionaalista kompetenssia (Saarni ym., 2008). Eisenbergin, Hoferin, Sulikin ja Spinradin (2008) mukaan Denham ja Burton (2003) ehdottavat, että emootioiden tietoinen tunnistaminen mahdollistaa henkilölle kyvyn sanallistaa omia sisäisiä emootioitaan, jolloin tämä oppii esimerkiksi yhdistämään emootioita erilaisiin tilanteisiin ja tapahtumiin. Tämä kyky yhdistää emootioita tapahtumiin helpottaa heidän mukaansa emootioiden säätelykyvyn kehittymistä ihmisillä.

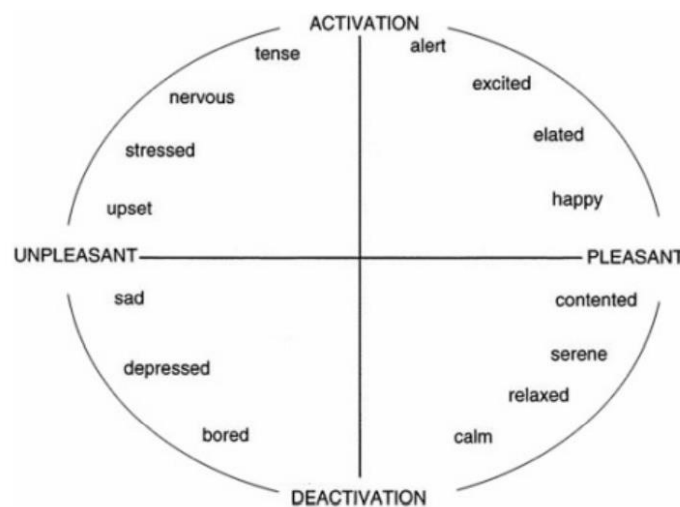
Emootioiden tutkimuksessa ei ole onnistuttu luomaan teoriaa siitä, kuinka omien emootioiden tunnistaminen kehittyy (Widen, 2016), mutta joitakin yleiseen kehityspsykologiaan nojaavia näkemyksiä on kuitenkin esitetty. Lewisin (2014) mukaan lapsen kyky tunnistaa omia emootioitaan niin kehon kuin ajattelun tasolla, on riippuvainen hänen kyvystään olla tietoinen itsestään. Tutkimusten mukaan lapsilla on kehittynyt tietoisuus itsestä kolmeen ikävuoteen mennessä (Lewis, 2014). Saarnin, Camposin, Camrasin ja Witheringtonin (2008) mukaan Bloom (1998) on havainnut tutkimuksessaan, että 2–3-vuotiaat lapset kykenevät spontaanisti kuvaamaan omia emootioitaan sanallisesti, mikä tukee ajatusta siitä, että lapsella on jonkinlainen tietoisuus omista emootioistaan kyseisessä ikävaiheessa.

Vaikka on tehty tutkimusta siitä, kuinka lapsen käsitys toisten henkilöiden emootioiden tunnistamisesta kehittyy, on kvantitatiivista tutkimusta lapsen kyvystä tunnistaa omia emootioitaan hyvin vähän. Usein emootioiden tunnistamiseen liittyvissä tutkimuksissa lapsia on pyydetty tunnistamaan emootioita ihmisten kasvokuvista, jolloin emootioiden tunnistuksen kohde on ollut ulkoinen eikä sisäinen. Useissa näissä tutkimuksissa, joissa lapsia on pyydetty tunnistamaan emootioita kasvokuvista, on viitekehyksenä toiminut näkökulma, jossa emootioiden ulottuvuudet on nähty itsenäisinä ja yksisuuntaisina (Schultz ym., 2001; Widen & Russell, 2003). Tämän taustalla on ajatus siitä, että lapsen käsitys yksisuuntaisista emootioista muodostuu ymmärrykseen perustunteisiin liittyvistä kasvojen ilmeistä (Widen, 2016). Ihmisten universaaleina perustunteina on esitetty olevan ilo, suru, viha, inho, pelko ja hämmästyminen.

Varhaisimmat tutkimukset lasten emootioiden tunnistuskyvyn kehittymisestä ovat painottuneet yksisuuntaisten emootioiden tunnistamiseen kasvokuvista. Kasvokuvatutkimuksissa alle 2-vuotiaiden lasten emootioiden tunnistamisen kyvyn on esitetty olevan vielä epävarmaa (Widen & Russell, 2003), ja 2–3-vuotiaiden lasten on puolestaan havaittu kykenevän erottelemaan kasvokuvista vain miellyttäviä tai epämiellyttäviä kasvojen ilmeitä (Lindquist ym., 2016; Widen & Russell). Yli

3-vuotiaiden lasten on kasvokuvatutkimuksissa havaittu osaavan tunnistaa epämiellyttäviä kasvoja useammilla sanoilla, minkä vuoksi he pystyvät myös tunnistamaan enemmän erilaisia emootioita kasvokuvista kuin 2-vuotiaat lapset (Lindquist ym., 2016; Widen & Russell, 2003). On esitetty, että lapsen sanavaraston kasvaessa myös lapsen kyky tunnistaa emootioita kasvaa (Lindquist ym., 2016). 4-vuotiaiden lasten on havaittu tutkimuksissa kykenevän tunnistamaan ja jaottelemaan epämiellyttäviä kasvojenilmeitä kahteen eri luokkaan: vihaan ja suruun (Widen & Russell, 2003). Tämän on ehdotettu selittyvän sillä, että lapsi kykenee 4 vuoden iässä tekemään erotteluita emootioiden välillä havaitun vireystilaa hyödyntämällä, jolloin vihaisilla kasvoilla on korkea vireystila, kun taas surullisilla kasvoilla vireystila on matala (Widen & Russell, 2003).

Kritiikkiä on kuitenkin ilmennyt yksisuuntaisten perustunteiden näkökulmaa kohtaan, sillä on havaittu, että emootioiden yksisuuntaiset eri ulottuvuudet ovat yhteydessä toisiinsa, eivätkä ne ole täysin erillisiä toisistaan (Russell, 1980). Tutkimuksissa, joissa lapsen tehtävänä on ollut nimetä yksisuuntaisia emootioita kasvokuvista (Widen, 2013; Widen & Russell, 2003), lapsen ei ole tarvinnut erotella emootioita tarkemmin (esimerkiksi sen voimakkuuden mukaan), vaan tutkimusten mielenkiintona on ollut lapsen kyky tunnistaa ja nimetä yksisuuntaisia emootioita kasvokuvista. Kaksiulotteisessa emootioteoriassa (The Circumplex model of Affect) emootioiden eri tasot nähdään perustuvan kahteen itsenäiseen ulottuvuuteen, joita kutsutaan nimellä tunnetila (valence) ja vireystila (arousal) (Russell, 1980). Kaksiulotteisen emootioteorian mukaan yksittäinen emootio muodostuu näiden kahden emotionaalisen kokemuksen ulottuvuuden yhdistelmästä. Tunnetilan kaksisuuntainen ulottuvuus kulkee asteikolla miellyttävä-epämiellyttävä (pleasure-displeasure), ja vireystilan ulottuvuus kuvaa aktivaation tasoa (degree of arousal) välillä matala-korkea (Kuva 1.).

Kuva 1. Kaksiulotteinen emootioteoria (Posner, Russell, & Peterson, 2005).

Joitain tutkimuksia on tehty lasten emootioiden tunnistuskyvyn kehittymisestä kasvokuvien avulla kaksiulotteisen emootioteorian mukaan. Cordonin, Melinderin, Goodmanin ja Edelsteinin (2013) tutkimuksessa verrattiin 7–9-vuotiaiden lasten emootioiden tunnistuskykyä aikuisten tunnistuskykyyn. Heidän tutkimuksessaan koehenkilöiden tuli arvioida kasvokuvassa näkyvän henkilön tunne- ja vireystilaa *Self-Assessment Manikin* (SAM) -mittarilla (Bradley & Lang, 1994) arvioituna. Tutkimuksessa lasten ja aikuisten vastausten havaittiin korreloivan vahvasti (Cordon, Melinder, Goodman, & Edelstein, 2013). Vaikka tutkimuksessa lasten ja aikuisten arviot olivat vahvasti yhteydessä toisiinsa, oli arvioiden välillä myös tilastollisesti merkitseviä eroja (Cordon ym., 2013). Myös Veskerin, Bahnin, Degén, Kauschken ja Schwarzerin tutkimuksessa (2018), jossa verrattiin 9-vuotiaiden lasten ja aikuisten kykyä tunnistaa positiivisia ja negatiivisia kasvokuvia tunne- ja vireystilan perusteella havaittiin, että vaikka lasten ja aikuisten vastaukset olivat merkittävästi yhteydessä toisiinsa, lapset arvioivat kaikki ilmeet merkittävästi positiivisemmaksi kuin aikuiset. Tutkimuksen tuloksen mukaan lapset myös arvioivat kasvokuvien positiiviset tunnetilat myös korkeammaksi vireystilaltaan kuin aikuiset (Vesker ym., 2018).

Edellä mainituissa tutkimuksissa, joissa on tutkittu lapsen kykyä tunnistaa emootioita, on kuitenkin tarkasteltu lapsen kykyä tunnistaa emootioita ulkoisista ärsykkeistä. Tutkimusta alle kouluikäisen lapsen kyvystä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan ei ole tiedettävästi lainkaan. Lapsen kyvyn tunnistaa emootioita ulkoisista ärsykkeistä voidaan ajatella kuitenkin antavan viitteitä lapsen kyvystä tunnistaa omia sisäisiä emotionaalisia kokemuksiaan, sillä toisten emootioiden tunnistaminen kuuluu lapsen emotionaaliseen kompetenssiin, samoin kuin lapsen kyky omien emotionaalisten kokemustensa tunnistamiseen (Saarni ym., 2008). Lapsen emootioiden tunnistamisen kyvyn kehittyminen ulkoisista ärsykkeistä ei kuitenkaan anna luotettavaa tietoa siitä, kuinka lapsen sisäisten emotionaalisten kokemusten tunnistaminen kehittyy. Molemmat kyvyt kuuluvat sekä lapsen emotionaaliseen kompetenssiin, että lapsen emotionaaliseen kehittymiseen. Sen vuoksi tarvitaan lisää tutkimustietoa lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistuskyvystä eri ikävaiheissa. Tässä tutkimuksessa selvitetään lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistuskykyä tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla esikouluiässä.

1.3. Tutkimuskysymys ja hypoteesit

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia lapsen kykyä omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen esikouluikässä. Esikouluikäisen lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistamista tutkitaan tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla. Suomessa esikouluun osallistuvat lapset ovat yleensä 6-vuotiaita (Opetushallitus, 2021). Tutkimus on ollut osana Siilipolku-mallia, jonka tarkoituksena on edistää lukivalmiuksien ennaltaehkäisyä. Tutkimukseen osallistujat ovat esikouluikäisiä lapsia, joilla on todettu tuen tarvetta lukivalmiuksissa ja jotka osallistuivat lukivalmiuksien tukemiseen tarkoitettuun ryhmämuotoiseen ESKO Siili -interventioon esikouluikäisen aikana. ICD-10 tautiluokituksen mukaan diagnosoidut lukivaikeudet ovat oppimiskyvyn häiriöitä, joita voi esiintyä esimerkiksi lukemis- tai kirjoittamiskyvyssä (Komulainen, 2011).

Tutkimuksessa tutkitaan esikouluikäisen lapsen kykyä tunnistaa omaa tunne- ja vireystilaansa. Nämä emotionaaliset kokemukset perustuvat kaksiulotteiseen emotioteoriaan (Russell, 1980). Jonkin verran on tehty tutkimusta emotioiden tunnistamisesta kasvokuvista lapsilla, joissa on hyödynnetty kaksiulotteista emotioteoriaa (Cordon ym., 2013; Vesker ym., 2018), mutta lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksia ei ole tämän teorian viitekehyksen puitteissa tutkittu tiedettävästi lainkaan. Emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen esikouluikäisillä lapsilla käytetään tutkimuksessa *Self-Assessment Manikin* (SAM) -mittaria, jossa kokemukset on jaettu kahteen erilliseen kuvalliseen asteikkoon tunne- ja vireystilan mukaan (Bradley & Lang, 1994). Alkuperäinen SAM-mittari on 9-portainen Likert-asteikollinen mittari, mutta tähän tutkimukseen kyseinen mittari lyhennettiin 5-portaiseksi, sillä mittaria oli käytetty lyhennettynä aikaisemmissa tutkimuksissa lapsilla ja sen ajateltiin näin ollen olevan sopivampi pienille lapsille (Cordon ym., 2013). Kyseisen mittarin asteikot ovat kuvallisia, minkä vuoksi niiden on esitetty sopivan käytettäväksi lapsille (Bradley & Lang, 1994). Tutkimukseen osallistuneilla lapsilla on todettu erityistä tuen tarvetta lukivalmiuksissa, mikä lisää perustetta kuvallisen asteikon käyttämiselle kielellisen asteikon sijaan.

Tutkimuksessa lapsi arvioi ESKO Siili -interventiokerran lopussa omaa tunne- ja vireystilaansa kyseisen interventiokerran aikana. Lisäksi kunkin kerran lopussa ryhmän ohjaajana toimiva varhaiskasvatuksen erityisopettaja teki omat arvionsa lapsen emotioista samoilla ulottuvuuksilla. Tässä tutkimuksessa tutkitaan lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla tarkastelemalla eroavatko lapsen omat arviot aikuisten tekemistä

arvioista. Selvä ero lapsen ja aikuisen arvioiden välillä kielisi lapsen vaikeudesta tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksia tunne- ja viireystilan ulottuvuuksilla, kun taas arvioiden yhteneväisyys osoittaisi lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan kyseisillä ulottuvuuksilla. Lasten ja aikuisten emootioiden arviointien eroavaisuutta on tutkittu aiemmin emootioiden tunnistamisessa kasvokuvien välillä (Cordon ym., 2013), mutta vastaavaa tutkimusta ei ole tehty lasten omien emotionaalisten kokemusten tunnistamisessa.

Aikaisemmissa kasvokuvaan pohjautuvissa tutkimuksissa on havaittu, että lapsi kykenee jo ennen kouluikää tunnistamaan ja erottelemaan toisten henkilöiden yksisuuntaisia emootioita, mutta selvästi vähemmällä tarkkuudella kuin aikuinen (Widen, 2013; Widen & Russell, 2003). Kaksisuuntaisen emootioteorian mukaan lapsen emootioiden tunnistuskyky kasvokuvista eroaa aikuisten arvioista vielä kouluikässäkin (Posner, Russell, & Peterson 2005; Vesker ym., 2018), vaikkakin erot vastausten välillä eivät ole kouluikässä mitattuna kovin suuria (Cordon ym., 2013). Aiemman tutkimustiedon perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että emootioiden tunnistaminen kasvokuvista kaksisuuntaisen emootioteorian viitekehyksestä tarkasteltuna on heikompaa lapsella kuin aikuisella (Vesker ym., 2018).

Suoria johtopäätöksiä näistä kasvokuvatutkimuksista ei voida kuitenkaan tehdä omien emotionaalisten kokemusten tunnistamisen kannalta, sillä kasvokuvatutkimuksissa painottuu lapsen kyky tulkita kasvojen ilmeissä esiintyviä emotionaalisia viiheitä, sekä kyky nimetä tunnistettuja emootioita (Widen, 2013; Widen & Russell, 2003). Tässä tutkimuksessa emotionaalisten kokemusten tunnistaminen painottuu lapsen kykyyn olla tietoinen omista sisäisistä kokemuksistaan ulkoisen tulkinnan sijaan. Omien ja toisten emootioiden tunnistamisen on myös havaittu eroavan toisistaan (Vergallito ym., 2020). Lisäksi tässä tutkimuksessa lapsen täytyy arvioida omaa tunne- ja viireystilaansa niiden voimakkuuksien mukaan.

Koska emootioiden tunnistuskyvyn on esitetty olevan yhteydessä lapsen itsesäätelykyvyn kehittymiseen sekä lapsen sosiaalisiin taitoihin (Eisenberg, Hofer, Sulik, & Spinrad, 2014; Schultz ym., 2001), on tärkeää saada tutkimustietoa lasten omien emotionaalisten kokemusten tunnistamisen kyvystä saadaksemme lisätietoa lapsen emotionaalisesta kompetenssista (Saarni ym., 2008). Lisääntynyt tutkimustieto antaa viitteitä siitä, minkälaisia emotionaalisia taitoja lapselta voidaan odottaa eri ikävaiheissa. Aikaisemmissa kasvokuvatutkimuksissa, joissa on verrattu lasten ja aikuisten emootioiden tunnistamisen arvioita toisiinsa, lapset ovat olleet kouluikässä (Cordon ym., 2013; Vesker ym., 2018), minkä vuoksi lisääntynyt tieto alle kouluikäisen lapsen emotionaalisten kokemusten tunnistuskyvystä on tärkeää. Vaikka aiempien lasten emootioiden tunnistuskykyä selvittäneistä kasvokuvatutkimuksista ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä, antavat ne kuitenkin

osviittaa tähän tutkimukseen. Koska aiemmissa kasvokuvatutkimuksissa on havaittu lapsen ja aikuisten emootioiden arvioiden eroavan vielä kouluikässäkin (Cordon ym., 2013; Vesker ym., 2018), tämän tutkimuksen hypoteesina on, että lapsen oma arvio emotionaalisista kokemuksistaan eroaa merkitsevästi aikuisen tekemästä arviosta lapsen emotionaalisista kokemuksista interventoryhmän aikana sekä tunnetilan että vireystilan osalta.

2. MENETELMÄT

2.1. Tutkittavat ja tutkimuksen eteneminen

Tämän tutkimuksen tutkittavat lapset osallistuivat Siilipolku-malliin, joka järjestettiin Tampereen kaupungissa vuonna 2017. Siilipolku-mallin tavoitteena oli edistää lukivaikeuksien ennaltaehkäisyä esikouluikässä. Siilipolku-malliin osallistuneita lapsia oli 147 tutkimuksen alkaessa. Kyseiseen tutkimukseen osallistuneet lapset valittiin interventoryhmiin Lukiva-arvion (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021) perusteella niissä päiväkodeissa ja kouluissa, jotka olivat osallistuneet tutkimukseen. Arvio tehtiin kaikille esikoulun aloittaville lapsille, ja ne tehtiin varhaiskasvatuksen erityisopettajien toimesta. Lukiva-arvion perusteella lapselle laskettiin lukivalmiusindeksi, joka vaihteli 0–100 pistemäärän välillä. Jos lapsen pistemäärä oli 20 tai sen yli, lapsella katsottiin olevan kohonnut riski lukivaikeuksiin. Lapset, joilla oli havaittu Lukiva-arviossa kohonnut riski lukivaikeuksiin, jaettiin kahteen eri interventoryhmään (ryhmä A ja ryhmä B) sekä yhteen vertailuryhmään. Lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistamista mitattiin vain kahdessa interventoryhmässä (ei vertailuryhmässä), minkä vuoksi tämän tutkimuksen aineisto perustuu vain interventoryhmiin. Interventoryhmä A alkoi vuoden 2017 tammikuun toisella viikolla, ja interventoryhmä B maaliskuun viimeisellä viikolla. Interventoryhmä B toimi odottavana vertailuryhmänä. Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena ei ollut tehdä vertailuja interventoryhmien välillä, minkä vuoksi interventoryhmät A ja B yhdistettiin samaan aineistoon.

ESKO Siili -interventoryhmiin osallistuneita lapsia oli 92 (ryhmä A: 55 lasta, ryhmä B: 37 lasta). Lapset jaettiin pienempiin interventoryhmiin (2–4 lasta), joita muodostui yhteensä 27, ja niitä toteutti 18 Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen erityisopettajaa eri päiväkodeissa ja kouluissa.

ESKO Siili -ryhmiä järjestettiin kerran viikossa kymmenen viikon ajan. Lapsia ja varhaiskasvatuksen erityisopettajia pyydettiin arvioimaan, millainen lapsen tunnetila ja vireystila oli ollut kyseisen interventiokerran aikana. Lapsien sekä aikuisten arviot lapsen tunne- ja vireystilasta kerättiin kunkin interventiokerran lopussa.

Vaikka interventioryhmiin osallistuneita lapsia oli 92, tutkimukseen vastauksensa antoi 71 lasta, jolloin tutkimuksessa aineistokatoa oli 23 %. Syytä puuttuville vastauksille ei ole tiedossa. Interventioryhmiin osallistuneiden lasten taustatiedot kerättiin joulukuussa 2016. Tutkittavien lasten taustatiedot löytyvät taulukosta 1. Tutkimukseen osallistuneiden lasten iän keskiarvo laskettiin interventioryhmiin (A ja B) osallistumisen alkaessa.

TAULUKKO 1. Tutkittavien taustatiedot ($n = 71$).

	<i>n</i>	%
Sukupuoli		
Tyttö	29	40.8
Poika	42	59.2
	<i>ka</i>	<i>kh</i>
Ikä (vuosia)		
Tyttö	6.37	0.26
Poika	6.57	0.28

ka = keskiarvo, *kh* = keskihajonta.

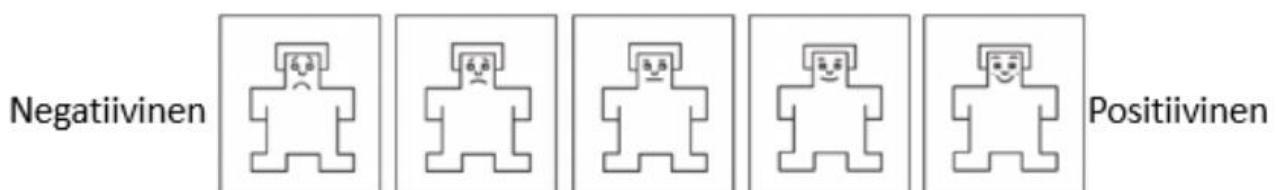
Lopullisiin analyyseihin sisällytettiin kunkin tutkittavan osalta tunne- ja vireystilan arvioinnit vain niiltä ryhmäkerroilta, joilta arviot löytyivät sekä lapselta että aikuiselta. Mikäli jonkun lapsen kohdalla yli 50 % arviointikerroista oli sellaisia, että joko lapselta tai aikuiselta puuttui arvio, kyseinen lapsi poistettiin lopullisista analyyseistä kyseisen emotionaalisen kokemuksen ulottuvuuden osalta. Myös useampi kuin yksi merkintä arviointilomakkeessa merkittiin puuttuvaksi havainnoksi. Tämän kriteerin perusteella kaksi tutkittavaa poistettiin analyyseistä molemmilta emotion ulottuvuudelta. Tämän lisäksi yksi tutkittava poistettiin vain tunnetilan ulottuvuudelta, sekä yksi tutkittava poistettiin vain vireystilan ulottuvuudelta. Tutkimukseen jäi käsittelyn jälkeen 68 lapsen ja aikuisen arviot tunnetilasta sekä 68 lapsen ja aikuisen arviot vireystilasta interventiokertojen aikana. Yksittäistä lasta kohtaan oli keskimäärin 8 arviota tunnetilasta sekä keskimäärin 8 arviota vireystilasta interventiokertojen aikana, josta löytyi molempien tekemät arviot.

Siilipolku-malliin perustuvaan tutkimukseen osallistuminen oli perheille vapaaehtoista. Kaikilta tutkimukseen osallistuneiden lasten vanhemmilta kerättiin kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Halutessaan vanhemmat saivat lisätietoa tutkimuksesta ja heillä oli mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa tutkimusta. Tutkimuksella oli Tampereen alueen ihmistieteiden eettisen toimikunnan hyväksyntä.

2.2. Menetelmät ja mittarit

Emotionaalisten kokemusten tunnistamista arvioitiin tunne- ja viireystilan ulottuvuuksilla niin lapsen kuin varhaiskasvatuksen erityisopettajan toimesta kuvallisella *Self-Assessment Manikin* (SAM) -mittarilla (Kuva 3. ja Kuva 4.), joka oli lyhennetty 5-portaiseksi mittariksi tutkimusta varten (Bradley & Lang, 1994). Jokaisen interventiokerran lopussa lapsi arvioi, minkälaisia hänen tunne- ja viireystilansa olivat olleet interventiokerran aikana kuvallista itsearviointilomaketta käyttäen. Tämän jälkeen varhaiskasvatuksen erityisopettaja arvioi myös lapsen tunne- ja viireystilaa ulkoisten havaintojen pohjalta samaa lomaketta käyttäen ennen kuin oli katsonut lapsen omia vastauksia.

Tutkimuksessa varhaiskasvatuksen erityisopettajat selittivät lomakkeen kuvien merkitystä lapsille ensimmäisillä esittämiskerroilla. Kullekin lapselle esitettiin yhtenevät ohjeet lomakkeiden esittämiseen, mutta tarvittaessa erityisopettajat saivat selittää niitä lapselle tarkemminkin. SAM-mittarin (Bradley & Lang, 1994) kuvien hahmoista käytettiin ohjeistusten aikana nimeä ”ukkeli”. Tunnetilan mittarissa (Kuva 3.) lapselle ohjeistettiin, että toisessa ääripäässä näkyvän ukkelin tunnetila on hyvin kielteinen (hyvin paha mieli), kun taas toisessa ääripäässä ukkelin tunnetila on myönteinen (oikein hyvä mieli). Ääripäiden välillä olevassa kuvassa ei ukkelilla ole hyvä eikä paha mieli. Ohjeistuksen jälkeen lapsi sai itse arvioida haluamaansa ruutuun merkitsemällä, millainen tunnetila hänellä oli kyseisen ryhmäkerran aikana.

Kuva 3. Tunnetilan arviointi SAM-mittarilla (Bradley & Lang, 1994).

Tunnetilan mittarin ohjeistamisen jälkeen varhaiskasvatuksen erityisopettaja selitti lapselle vireystilan mittarin (Kuva 4.), jossa toisessa ääripäässä näkyvä ukkeli kuvaa hyvin uneliasta ja väsynttä. Lapselle selitettiin, että ukkelin vireystila nousee koko ajan oikealle edetessä niin, että viimeisessä ruudussa näkyvä ukkeli on todella virkeä, jopa ihan levoton. Ohjeistuksen jälkeen lapsi sai arvioida, millainen vireystila hänellä oli ollut kyseisellä ryhmäkerralla.

Kuva 4. Vireystilan arviointi SAM-mittarilla (Bradley & Lang, 1994).

Sen jälkeen, kun lapsi oli arvioinut omaa tunne- ja vireystilaansa ryhmäkerralla, täytti varhaiskasvatuksen erityisopettaja heti ryhmäkerran jälkeen kustakin lapsesta erikseen arviot ennen kuin oli katsonut lapsen omia arvioita. Halutessaan varhaiskasvatuksen erityisopettajat saivat myös kirjoittaa lomakkeeseen ylös haluamiaan muistiinpanoja sekä merkitä, jos lapsi oli ollut poissa kyseiseltä ryhmäkerralta.

Lasten ja aikuisten antamista vastauksista tunne- ja vireystilaan eri interventiokerroilla muodostettiin neljä uutta keskiarvomuuttujaa. Keskiarvomuuttujat muodostettiin keskiarvoistamalla kunkin lapsen ja häntä arvioineen varhaiskasvatuksen erityisopettajan tunne- ja vireystilan arviot niiltä interventiokerroilta, joilta arviot saatiin molemmilta henkilöiltä. Mikäli joltain interventiokerralta arvio puuttui joko lapselta tai aikuiselta, poistettiin myös toisen osapuolen arvio kyseiseltä kerralta, jolloin kyseistä kertaa ei huomioitu arvioista muodostetussa keskiarvomuuttujassa. Käsittelyn jälkeen arvioita oli 68 kummallakin emotionaalisen kokemuksen ulottuvuudella lapsilla ja varhaiskasvatuksen erityisopettajilla. Kunkin keskiarvomuuttujan sisäinen reliabiliteetti todettiin luotettavaksi ($\alpha > .66$).

3. TULOKSET

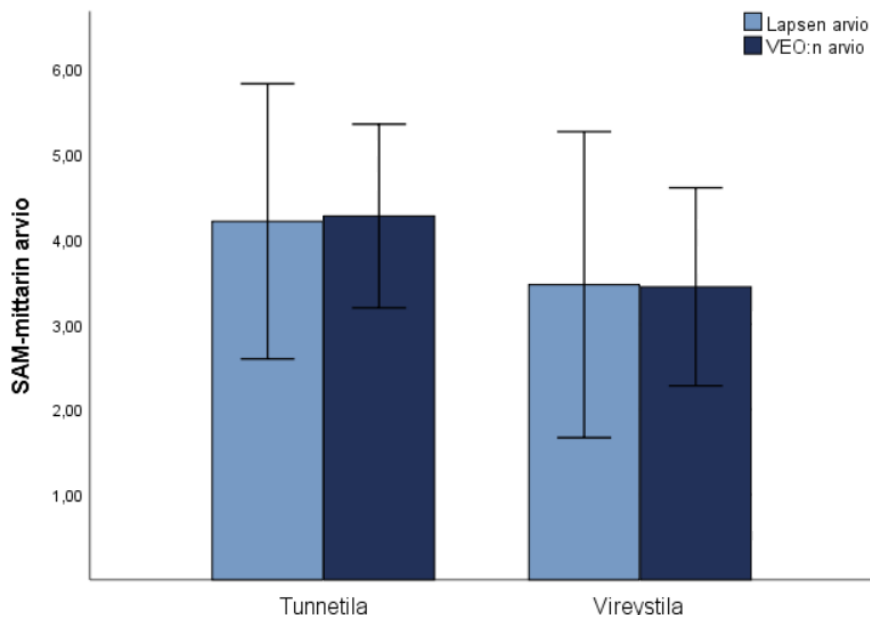
Tässä tutkimuksessa aineiston analysointiin käytettiin IBM SPSS Statistics 25 -ohjelmistoa. Lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistuskykyä tarkasteltiin analysoimalla eroavatko lapsen arviot omasta tunne- ja vireystilasta tilastollisesti merkitsevästi aikuisen arvioista. Analyysit toteutettiin vertailemalla kunkin lapsen ja häntä arvioineen varhaiskasvatuksen erityisopettajan arvioista laskettuja keskiarvoja keskenään. Tilastollisina analyysimenetelminä käytettiin korrelaatiokerrointa, riippuvien otosten t-testiä sekä Wilcoxonin merkittyjen sijalukujen testiä. Analyysit tehtiin kummallekin ulottuvuudelle (tunne- ja vireystila) erikseen. Analysointia varten lasten ja aikuisten vastausten normaalijakautuneisuutta tarkasteltiin histogrammien avulla tunne- ja vireystilan osalta. Histogrammien perusteella havaittiin, että tunnetilan arviot eivät olleet normaalisti jakautuneita lapsilla ja aikuisilla, kun taas vireystilan arviot jakautuivat lapsilla ja aikuisilla normaalisti.

3.1. Lapsen oman tunnetilan tunnistaminen

Tulokset lasten ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien tekemistä lapsen tunnetilan arvioista ovat nähtävissä kuviossa 1. Lasten ja aikuisten arvioita lapsen tunnetilasta tarkasteltiin ja vertailtiin keskenään Spearmanin korrelaatiokertoimella sekä epäparametrisellä Wilcoxonin merkittyjen sijalukujen testin avulla, sillä lasten ja aikuisten arviot eivät olleet normaalisti jakautuneita. Lasten ja aikuisten tunnetilan arvioiden havaittiin olevan yhteydessä toisiinsa kohtalaisesti ($r_s = .55, p < .001$). Lasten tunnetilan arvioiden keskiarvo oli 4.18 ($kh = 0.82$), ja aikuisten tunnetilan arvioiden keskiarvo oli 4.26 ($kh = 0.53$). Wilcoxonin merkittyjen sijalukujen testi osoitti, ettei lapsen ja aikuisen arviot lapsen tunnetilasta eronneet tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($Z = 0.404, p = .686$).

3.2. Lapsen oman vireystilan tunnistaminen

Tulokset lasten ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien tekemistä lapsen vireystilan arvioista ovat nähtävissä kuviossa 1. Lasten ja aikuisten arvioita lapsen vireystilasta tarkasteltiin ja vertailtiin keskenään Pearsonin korrelaatiokertoimen sekä riippuvien otosten t-testin avulla, sillä lasten ja aikuisten arvioiden havaittiin olevan normaalisti jakautuneita. Lasten ja aikuisten vireystilan arvioiden havaittiin olevan yhteydessä toisiinsa kohtalaisesti ($r = .48, p < .001$). Lasten vireystilan arvioiden keskiarvo oli 3.47 ($kh = 0.90$) ja aikuisten vireystilan arvioiden keskiarvo oli 3.42 ($kh = 0.59$). Riippuvien otosten t-testi osoitti, ettei lapsen ja aikuisen arviot lapsen vireystilasta eronneet tilastollisesti merkitsevästi toisistaan ($t(67) = -0.554, p = .581, d = 0.07$).

Kuvio 1. Keskiarvot ja niiden keskivirheet lapsen ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan (VEO) tekemistä arvioista lapsen tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla.

4. POHDINTA

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lapsen kykyä omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen esikouluiässä. Tutkimusaineisto koostui Tampereen kaupungissa vuonna 2017 toteutetun Siilipolku-malliin osallistuneista lapsista ja tutkimukseen osallistui yhteensä 71 lasta. Lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan tutkittiin kahdella erillisellä emotionaalisen kokemuksen ulottuvuudella (tunnetila ja vireystila). Nämä ulottuvuudet perustuvat kaksiulotteiseen emotioteoriaan, jossa yksittäisen emotionin katsotaan muodostuvan näiden kahden erillisen ulottuvuuden yhdistelmänä (Russell, 1980). Esikouluikäisen lapsen kykyä tunnistaa omia emotionaalisia kokemuksiaan tutkittiin vertaamalla lapsen tekemiä arvioita tunne- ja vireystilastaan aikuisten tekemiin arvioihin lapsen tunne- ja vireystilasta. Emotionaalisten kokemusten arviointia toteutettiin ESKO Siili -interventioryhmissä, jolloin lapsen ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuli arvioida lapsen tunne- ja vireystilaa kyseisen interventiokerran aikana. Tausta-ajatuksena oli, että tilastollisesti merkitsevät erot lapsen ja aikuisen arvioiden välillä kielisivät lapsen vaikeudesta omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen. Aikaisemman tutkimustiedon pohjalta muodostettu tutkimushypoteesi oli, että lapsen oma arvio emotionaalisista kokemuksistaan eroaa merkitsevästi aikuisen tekemästä arviosta lapsen emotionaalisista kokemuksista sekä tunnetilan että vireystilan osalta (Cordon ym., 2013; Posner ym., 2005; Vesker ym., 2018; Widen & Russell, 2003).

4.1. Tutkimuksen päätulokset

Tutkimuksen hypoteesin vastaisesti lapsen oma arvio emotionaalisista kokemuksistaan ei eronnut tilastollisesti merkitsevästi aikuisen tekemistä arvioista tunnetilan eikä vireystilan osalta. Tämä tutkimustulos antaa viitteitä siitä, että lapsilla on valmiuksia omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla esikouluiässä. Tiedettävästi aikaisemmin ei ole tehty tutkimusta lapsen kyvystä tunnistaa omaa tunne- ja vireystilaansa alle kouluiässä, minkä vuoksi tutkimuksen tuloksia ei voida verrata suoraan aikaisempaan tutkimustietoon. Vaikka tämän tutkimuksen asetelma eroaa aiemmista lapsen emotionoiden tunnistuskyvyn tutkimuksista, eikä täten suoraa vertailua tutkimusten tulosten välillä voida tehdä, tämän tutkimuksen tulosten voidaan katsoa olevan jossain määrin yllättäviä aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen nähden.

Aiemmat varhaislapsuudessa tehdyt tutkimukset lapsen emootioiden tunnistamisen kehittymisestä ovat kohdistuneet lapsen kykyyn ilmaista spontaanisti emootioitaan (Saarni ym., 2008). Tutkimustiedon perusteella lapsilla näyttää olevan jonkinlaista tietoisuutta emootioista 2–3 ikävuoden tienoilla (Lindquist ym., 2016; Saarni ym., 2008; Widen & Russell), mutta aiempaa kvantitatiivista tutkimusta lapsen emootioiden tunnistuskyvyn kehittymisestä on kuitenkin vähän, ja tutkimukset perustuvat pääasiallisesti yksittäisten emootioiden tunnistamiseen kasvokuvista. Aiemmissa kasvokuvien emootioiden tunnistamiseen painottuvissa tutkimuksissa on havaittu, että lapsen emootioiden tunnistuskyky kehittyy iän mukaan vaiheittain (Posner ym., 2005; Widen & Russell, 2003). Lapsen on havaittu kykenevän tekemään osittain erotteluita kasvokuvissa havaittujen perustunteiden välillä vireystilaa hyödyntäen 4 vuoden ikäisenä (Widen & Russell, 2003), sekä kykenevän tunnistaa lähes oikein perustunteita kasvokuvista kouluikään mennessä (Widen, 2013).

Tutkimustiedon valossa näyttää kuitenkin siltä, että lapsen kyky erotella emootioita kasvokuvista niin tunne- kuin vireystilan mukaan ei onnistu vielä samalla tarkkuudella kuin aikuisella (Posner ym., 2005). Lapsen emootioiden tunnistuskyky kasvokuvista ei ole eriytynyt kaksiulotteisen emootioteorian mukaan yhtä selkeästi kuin aikuisilla, minkä vuoksi lapsi ryhmittelee emootiot pääasiassa tunnetilan molempiin ääripäihin siten, että vireystilassa on vain vähän erottelua (Posner ym., 2005). Kyky erotella emootioita kehittyy ajan kanssa, minkä vuoksi on ehdotettu, että lapsen kyky erotella emootioita tunne- ja vireystilan mukaan kehittyy ajan myötä (Posner ym., 2005). Koska eroja lasten ja aikuisten emootioiden arvioiden välillä on löytynyt kuitenkin vielä 9 vuoden iässäkin (Cordon ym., 2013; Vesker ym., 2018), olisi voinut olettaa tämän tutkimuksen lasten arvioiden omasta tunne- ja vireystilasta eroavan aikuisten tekemistä arvioista. Tämän tutkimuksen perusteella näin ei kuitenkaan ollut, mikä selittää tutkimustulosten yllätyksellisyyttä.

Keskeisenä erona tämän tutkimuksen ja aiempien tutkimusten välillä on se, että tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena oli lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistaminen kasvokuvien yksittäisten emootioiden tunnistuksen sijaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa, joissa lapsen emootioiden tunnistuskykyä on tutkittu kasvokuvien avulla, on painotettu lapsen kykyä tulkita kasvojen ilmeissä esiintyviä emotionaalisia vihjeitä sekä kykyä yhdistää emootioita kielellisiin kategorioihin (Widen, 2013; Widen & Russell, 2003). Tässä tutkimuksessa emotionaalisten kokemusten tunnistaminen painottui lapsen kykyyn olla tietoinen omista sisäisestä tunne- ja vireystilasta ulkoisen tulkinnan sijaan. Tässä tutkimuksessa lapsen täytyi myös arvioida omaa tunne- ja vireystilaansa kyseisen emotionaalisen kokemuksen voimakkuuden mukaan. Se, että ulkoisten emootioiden tunnistaminen erosi lasten ja aikuisten välillä, mutta omien emotionaalisten kokemusten tunnistaminen ei, voi kieliä siitä, että omien emotionaalisten kokemusten tunnistaminen on saattanut

olla lapselle helpompaa kuin ulkoisten emotionaalisten vihjeiden havainnointi ja tulkinta. Lapsen ei tarvinnut tässä tutkimuksessa myöskään kyetä tuottamaan sanallisesti tunne- ja vireystilansa kokemusta, mikä voi olla haasteellista alle kouluikäiselle lapselle, vaan lapsi hyödynsi arvioissaan kuvallista mittaria, mikä on voinut helpottaa omien emotionaalisen kokemusten tunnistuksen ilmaisemista.

Erona tämän tutkimuksen ja Cordonin ym. (2013) sekä Veskerin ym. (2018) tutkimusten välillä oli myös se, että heidän tutkimuksessaan lapset olivat vanhempia kuin tässä tutkimuksessa. Tämä ikäero tutkittavien välillä ei kuitenkaan pysty selittämään tutkimustulosten eroavaisuutta, sillä lapsen emootioiden tunnistuskyvyn kehittymisen on katsottu etenevään vaiheittain ikätason mukaan (Posner ym., 2005; Widen & Russell, 2003), jolloin esikouluikäisten lasten tunnetilan ja vireystilan arvioiden voitaisiin ajatella eroavan aikuisten arvioista enemmän kuin kouluikäisessä olevien lasten. Tutkimuskirjallisuudessa on myös havaittu lapsen emootioiden tunnistuskyvyn kehittymisen yhteys sanavaraston kasvamiseen (Lindquist ym., 2016), minkä vuoksi vanhempien lasten voidaan ajatella olevan taitavampia emotionaalisten kokemusten tunnistuksessa, sillä heidän sanavarastonsa on laajempi kuin nuorempien lasten.

4.2. Tutkimuksen vahvuudet ja rajoitukset

Tiedettävästi aikaisemmin ei ole tehty tutkimusta lapsen kyvystä tunnistaa omaa tunne- ja vireystilansa esikouluikäisessä, mitä voidaan pitää tämän tutkimuksen vahvuutena. Tutkimusotos oli suuri ja tutkittavilta saatujen vastausten määrä oli kattava, mitä voidaan myös pitää tutkimuksen vahvuutena. Lapsen emotionaalisten kokemusten arviointiin hyödynnettyä 5-portaista SAM-mittaria (Bradley & Lang, 1994) on käytetty aikaisemminkin kasvokuvien emootioiden tunnistamisen tutkimuksessa lapsilla, mikä tukee mittarin luotettavuutta (Cordon ym., 2013). Mittari on ollut myös laajasti käytössä emotionaalisten ärsykkeiden arvioinnissa (Bradley & Lang, 1994). Tutkimuksen vahvuutena voidaan myös pitää lapsen tunne- ja vireystilasta muodostettujen keskiarvomuuttujien sisäistä luotettavuutta.

Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa tulee huomioida myös siihen liittyviä rajoituksia. Ensinnäkin tulosten yleistettävyydessä tulee huomioida tutkimusaineistoon liittyvät tekijät: tutkittavat muodostuivat Siilipolku-malliin osallistuneista lapsista, joilla oli kohonnut riski lukivaikeuksiin. Osalla lapsista oli myös diagnosoitu tarkkaavuuden, toiminnanohjauksen ja hahmotuksen häiriöitä,

minkä vuoksi tutkimuksen otos ei välttämättä edusta kaikkia esikouluikäisiä suomalaisia lapsia. Tutkimustuloksia tulkittaessa on otettava myös huomioon, että tutkimuksessa aineistokatoa oli 23 % tuntemattomasta syystä.

Toisena huomiona tutkimuksen tulosten arvioinnissa tulee huomioida esikouluikäisen lapsen oman tunnetilan ja vireystilan arviointiin vaikuttaneet tekijät. Tutkimuksen rajoituksena voidaan nähdä olevan se, että lopullisiin analyyseihin otettiin mukaan vain ne arviot, joissa lapsi tai aikuinen oli ohjeiden mukaisesti merkinnyt yhden arvion interventiokerran emotionaalista kokemuksesta. Tämän vuoksi lopullisista analyyseistä jäi pois arvioita, joissa SAM-mittariin (Bradley & Lang, 1994) oli tehty useampia merkintöjä. Jos lapsi oli tehnyt useamman kuin yhden merkinnän SAM-mittariin (Bradley & Lang, 1994) tunnetilan tai vireystilan asteikon kohdalle, oli lapsi selittänyt tätä varhaiskasvatuksen erityisopettajalle kirjallisten merkintöjen mukaan olotilan muuttumisella interventiokerran aikana. Tämä voi kieliä esikouluikäisen lapsen haasteesta muodostaa yksittäistä, keskimääräistä arviota omista emotionaalista kokemuksestaan interventioryhmän aikana. Tämä useamman merkintöjen sisältävien arvioiden poistaminen on voinut aiheuttaa sen, ettei niiden lasten, joilla oli vielä haasteita omien emotionaalisten kokemusten tunnistuksessa, päätynyt lopulliseen analysointiin.

Kolmantena huomiona tutkimustulosten arvioinnissa tulee huomioida analyysimenetelmä. Tässä tutkimuksessa lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistamisen kykyä tutkittiin vertaamalla lapsen arvioita aikuisen tekemiin arvioihin lapsen tunne- ja vireystilasta interventiokerroilla muodostettujen keskiarvomuuttujien avulla. Tämä tulee ottaa huomioon mahdollisena rajoituksena, kun arvioidaan eri tekijöitä, jotka ovat saattaneet vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Keskiarvomuuttujissa eivät henkilöiden vastaustyyliä eri interventiokerroilla välttämättä erotu samalla tavalla kuin vertailemalla yksittäisen interventiokerran arvioita toisiinsa. Niin tunnetilan kuin vireystilan arvioiden osalta oli havaittavissa, että aikuisten arviot mittarissa painottuivat mittarin asteikon keskelle, kun taas lapset käyttivät arvioissaan enemmän ääripäitä. Etenkin SAM-mittarissa (Bradley & Lang, 1994) matalimman arvion käyttäminen oli aikuisilla hyvin vähäistä tai sitä ei käytetty ollenkaan interventiokerralla, kun taas lapset käyttivät arviota huomattavasti matalinta arviota enemmän ja jokaisella interventiokerralla. Tämän vuoksi sellainen analyysimenetelmä, joka huomioisi paremmin yksittäiset arviointikerrat keskiarvoistamisen sijaan voisi olla parempi, sillä silloin vastaustyylien mahdolliset erot tulisivat selkeämmin esille.

4.3. Tutkimuksen merkitys ja jatkotutkimustarpeet

Aikaisempi tutkimustieto lapsen emootioiden tunnistuskyvystä eri ikävaiheissa on painottunut toisten henkilöiden emootioiden tunnistamiseen, minkä vuoksi tämän tutkimuksen tulokset lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistuskyvystä esikouluiässä ovat merkittäviä kehityspsykologisesta näkökulmasta. Tutkimuksen tuloksen mukaan lapsen oma arvio emotionaalisista kokemuksistaan ei eronnut tilastollisesti merkitsevästi aikuisen tekemistä arvioista tunnetilan eikä vireystilan osalta, mikä antaa viitteitä siitä, että lapsilla on valmiuksia omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen tunnetilan ja vireystilan ulottuvuuksilla esikouluiässä. Lisääntynyt käsitys lapsen oman tunne- ja vireystilan tunnistuskyvystä esikouluiäisillä lapsilla tärkeä, sillä se antaa tietoa esikouluikäisen lapsen emotionaalisen kompetenssista (Saarni ym., 2008). Lapsen emootioiden tunnistuskyvyn on esitetty olevan yhteydessä lapsen itsesäätelykyvyn kehittymiseen, sillä emootioiden tunnistaminen mahdollistaa niiden yhdistämisen tapahtumiin, mikä puolestaan helpottaa emootioiden asianmukaista säätelyä (Eisenberg ym., 2014; Schultz ym., 2001). Näiden taitojen on havaittu olevan myös yhteydessä lapsen sosiaaliin taitoihin (Schultz ym., 2001). Jotta voidaan tiedostaa, minkälaisia emootioiden säätelykyvyn taitoja lapselta voidaan odottaa, on tärkeää saada lisää tietoa emootioiden tunnistuskyvyn kehittämisestä eri ikävaiheissa.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan ehdottaa, että jo esikouluikäisen lapsen oman tunnetilan ja vireystilan tunnistuskyky tulisi ottaa huomioon työskennellessä lapsen kanssa, esimerkiksi tunnekasvatuksen puolella, sillä tutkimuksen tulosten mukaan esikouluikäisellä lapsella näyttää olevan valmiuksia omien emotionaalisten kokemusten tunnistamiseen. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan esimerkiksi kuvallisen SAM-mittarin (Bradley & Lang, 1994) 5-portaista asteikkoa voi olla mielekästä käyttää esikouluikäisten lasten kanssa työskennellessä, kun halutaan saada tietoa lapsen omasta tunne- ja vireystilan kokemuksesta ulkoisen havainnoinnin tueksi, sillä se lisää tietoa lapsen subjektiivisesta kokemuksesta.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistuskykyä eriasteisilla mittareilla, jotta voidaan saada lisää tietoa siitä, mikä on ollut tässä tutkimuksessa 5-portaisen asteikon vaikutus lasten ja aikuisten arvioiden yhteneväisyyteen. Esimerkiksi 7- tai 9-portaisella mitta-asteikolla saattaisi lasten arvioissa tulla eri tavalla esille mittarin ääripäiden suosiminen, mitä on havaittu lasten kasvokuvien emootioiden tunnistuksessa (Vesker ym., 2018). Kiinnostavaa olisi myös tutkia ilmiötä analyysimenetelmällä, joka huomioisi paremmin vastaustyylien erot ja vaihtelun eri arviointikerroilla keskiarvoistamisen sijaan. Jatkossa olisi myös

mielenkiintoista hyödyntää lapsen emotionaalisten kokemusten tunnistamiskyvyn tutkimuksessa esimerkiksi psykofysiologisia mittareita itsearviointien tukena, sillä niiden avulla voitaisiin saada tarkempaa tietoa lapsen sisäisistä toiminnoista tunne- ja vireystilan tunnistamisen aikana. Koska lapsen omien emotionaalisten kokemusten tunnistamisen tutkimus on ollut hyvin vähäistä, olisi tulevaisuudessa tärkeää myös saada lisätietoa siitä, miten lapsen tunnetilan ja vireystilan tunnistuskyky kehittyy eri ikävaiheissa.

LÄHTEET

- Bradley, M. M., & Lang, P. J. (1994). Measuring emotion: The self-assessment manikin and the semantic differential. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 25(1), 49–59. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(94\)90063-9](https://doi.org/10.1016/0005-7916(94)90063-9)
- Cordon, I. M., Melinder, A. M., Goodman, G. S., & Edelstein, R. S. (2013). Children's and adults' memory for emotional pictures: Examining age-related patterns using the Developmental Affective Photo System. *Journal of Experimental Child Psychology*, 114(2), 339–356. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.08.004>
- Eisenberg, N., Hofer, C., Sulik, M. J. & Spinrad, T. L. (2014) Self-Regulation, effortful control, and their socioemotional correlates. Teoksessa J. Gross (toim.), *Handbook of Emotion Regulation* (s. 157–172). The Guilford Press.
- Hay, D. F. (2019). *Emotional development from infancy to adolescence: pathways to emotional competence and emotional problems*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- Komulainen, J. (2011). (toim.) *Tautiluokitus ICD-10*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Lewis, M. (2014). *The rise of consciousness and the development of emotional life*. The Guilford Press.
- Lindquist, K. A., Gendron, M. & Satpute, A. B. (2016) Language and emotion. Teoksessa L. Barret, M. Lewis, & J. Haviland-Jones (toim.), *Handbook of emotions* (4. painos, s. 579–594). The Guilford Press.
- Opetushallitus (22.2.2021). Esiopetus lapsen oikeutena. Haettu osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetus-lapsen-oikeutena#3c64cfd8>
- Posner, J., Russell, J. A., & Peterson, B. S. (2005). The circumplex model of affect: An integrative approach to affective neuroscience, cognitive development, and psychopathology. *Development and Psychopathology*, 17(3), 715–734. <https://doi.org/10.1017/S0954579405050340>
- Russell, J. A. (1980). A circumplex model of affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(6), 1161–1178. <https://doi.org/10.1037/h0077714>
- Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. Guilford Press.
- Saarni, C., Campos, J. J., Camras, L. A., & Witherington, D. (2008). Principles of emotion and emotional competence. *Child and adolescent development: An advanced course*, 23, 361–405.

- Schultz, D., Izard, C. E., Ackerman, B. P., & Youngstorm, E. A. (2001). Emotion knowledge in economically disadvantaged children: Self-regulatory antecedents and relations to social difficulties and withdrawal. *Development and Psychopathology*, *13*(1), 53–67.
<https://doi.org/10.1017/S0954579401001043>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (1.3.2021). Lukivalmiudet (LUKIVA). Haettu osoitteesta
<https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/terveystarkastusten-menetelmat/neurologis-kognitiivinen-kehitys/lukiva>
- Vergallito, A., Mattavelli, G., Gerfo, E. L., Anzani, S., Rovagnati, V., Speciale, M., ... & Lauro, L. J. R. (2020). Explicit and implicit responses of seeing own vs. others' emotions: An electromyographic study on the neurophysiological and cognitive basis of the self-mirroring technique. *Frontiers in Psychology*, *11*, 433.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00433>
- Vesker, M., Bahn, D., Degé, F., Kauschke, C., & Schwarzer, G. (2018). Perceiving arousal and valence in facial expressions: Differences between children and adults. *European Journal of Developmental Psychology*, *15*(4), 411–425.
<https://doi.org/10.1080/17405629.2017.1287073>
- Widen, S. C. (2013). Children's interpretation of facial expressions: The long path from valence-based to specific discrete categories. *Emotion Review*, *5*(1), 72–77.
<https://doi.org/10.1177/1754073912451492>
- Widen, S. C. (2016) The development of children's concepts of emotion. Teoksessa L. Barret, M. Lewis, & J. Haviland-Jones (toim.), *Handbook of emotions* (4. painos, s. 307–318). The Guilford Press.
- Widen, S. C., & Russell, J. A. (2003). A closer look at preschoolers' freely produced labels for facial expressions. *Developmental Psychology*, *39*(1), 114–128.
<https://doi.org/10.1037//0012-1649.39.1.114>